

Шевчук Н. В.,
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ

Стаття присвячена виокремленню та обґрунтуванню комплексу психолінгвістичних умов, які забезпечують формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів.

Ключові слова: психологічні умови, майбутні офіцери, курсанти, комунікативна компетентність.

Статья посвящена выделению и обоснованию комплекса психолингвистических условий, которые обеспечивают формирование коммуникативной компетентности будущих офицеров.

Ключевые слова: психологические условия, будущие офицеры, курсанты, коммуникативная компетентность.

The article is devoted a selection and ground of complex pedagogical terms and principles which provide forming of communicative competence of future officers.

Key words: psychological conditions, future officers, cadets, communicative competence.

Постановка проблеми. Вітчизняна педагогічна наука сформувала власні традиції в організації процесу підготовки юридичних кадрів Служби безпеки України. Водночас слід зазначити, що певна зміна пріоритетів у стратегічних напрямках розвитку освіти у європейській та світовій спільнотах значною мірою вплинули на характер і зміст підготовки майбутніх офіцерів в Україні. Вчені зазначають [1, с. 108], що сьогодні особливого значення набувають теоретико-методологічні, соціально-психологічні, організаційно-педагогічні та методичні аспекти проблеми повноцінного гуманістичного розвитку випускників вищих військових навчальних закладах у напрямі сформованості у них іншомовної комунікативної компетентності.

Мета даної роботи – обґрунтувати психолінгвістичні чинники та умови, методи та підходи, які забезпечать успішність процесу формуванню іншомовної компетентності випускників вищих військових навчальних закладів.

Аналіз досліджень та публікацій. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблемі формування іншомовної комунікативної компетентності було присвячено чимало досліджень. Л. Виготський, Б. Ломов, Є. Пассов, В. Сластьонін наголошували, що мовленнєва діяльність є основною умовою формування комунікативної компетентності. І. Зимня, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, О. Шахаровський наголошували на спілкуванні як основному чинникові формування зазначеної компетентності. Теоретичні основи іншомовної комунікативної компетентності визначаються такими дослідниками, як М. Вятютнев, І. Зимня, Н. Кузьміна, М. Мазо. Залишається дискусійним питання оновлення змісту та організації навчання іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у професійній галузі. Недостатньо уваги звертається на теоретико-методологічні аспекти розвитку іншомовної комунікативної компетентності випускників.

Виклад основного матеріалу. Дослідження з визначення, відбору раціональної методичної системи та перевірка її дієвості дозволить виявити ефективність процесу формуванню іншомовної компетентності випускників вищих військових навчальних закладів. Ефективність (від лат. *effectivus* – творчий, дієвий) – загальнонаукова категорія, яка означає ступінь близькості досягнутих результатів до ідеалізованих, очікуваних. Вчені різних галузей науки по-різному розкривають її сутність: у філософії ефективність розглядається як міра можливості, що виражає мету людини та реалізує її ідею. У педагогіці вона показує ступінь наближеності до дійсності, до найбільш потрібного результату, тобто характеризує відношення між рівнями певної діяльності за ступенем наближення до кінцевої або заданої мети [7, с. 88]. За наявності деяких відмінностей у тлумаченні сутності ефективності очевидним є головне: визначити ефективність означає порівняти досягнуті результати з тими, які були заплановані як оптимальні. Так, дослідники В. Перелишина, В. Петров під ефективністю розуміють “приріст” здібностей (порівняно з вихідним рівнем) для вирішення професійних завдань [5, с. 72]. Погоджуємось з думкою вчених Г. Нойнера та Ю. Бабанського [4, с. 91] відносно оцінки ефективності педагогічного процесу. По-перше, виявом ефективності є максимально можлива відповідність результатів поставленим завданням. Але якщо судити про ефективність за кінцевим результатом, то виключається можливість своєчасного регулювання процесу. Тому критерієм його ефективності має бути стан якості функціонування самого педагогічного процесу. Обидва критерії доповнюють один одного. Але ефективність результату є основним, а надалі – вихідним моментом побудови нового циклу педагогічного процесу.

Визначити ефективність – це означає порівняти досягнуті результати з тими, які проектувалися як оптимальні. Таким чином, ефективним процес формуванню іншомовної компетентності випускників вищих військових навчальних закладів є тоді, коли будуть створені зовнішні обставини процесу навчання, реалізація яких із високим ступенем вірогідності сприятиме успішному формуванню досліджуваної компетентності.

Ураховуючи доробки науковців, власний досвід, результати опитування викладачів щодо обставин успішного формування іншомовної компетентності майбутніх офіцерів, ми виокремили найважливішу психологічну передумову: систематичну мотивацію та стимулювання пізнавального інтересу курсантів до професійних знань з іноземних мов. При цьому робиться наголос на зміні самого характеру вивчення майбутніми офіцерами сучасних європейських мов: замість колишньої переважної орієнтації на оволодіння граматичними структурами тепер більше уваги приділяється оволодінню “відповідним рівнем комунікації” (Threshold Level) та компетенціями, здатністю вільно спілкуватися (a degree of communicative ability).

Під поняттям *пізнавальні можливості* розуміють насамперед комплекс пізнавальних процесів, які необхідні для успішного навчання. Це особливості розумової працездатності, уваги, сприйняття, уяви, пам’яті, мислення студентів, характер їхньої навчальної мотивації тощо.

Без аналізу пізнавальних можливостей, уявлень про досягнутий рівень їхнього розвитку неможливо сформулювати розвивальні цілі навчання, які вказують на можливість дидактичної обробки (ускладнення чи спрощення) матеріалу, що вивчається; на доцільність підвищення складності його вивчення в інтересах успішного розвитку добре підготовлених курсантів і на зменшення цієї складності для слабких курсантів [3]. Відомо, що рівень розумової працездатності не є сталою величиною, він змінюється протягом доби й складається з кількох фаз [2, с. 140]. Цю особливу динаміку розумової працездатності потрібно враховувати, передбачаючи часовий перерозподіл навчального матеріалу згідно з тенденцією до ознайомлення з новою інформацією на початку заняття, коли сприйняття студентів більш активне.

Від сприйняття матеріалу залежить міцність засвоєння знань [6]. Очевидно, що сприйняття залежить від організації уваги. Результати дослідження цього психічного явища є основою для визначення специфічних педагогічних вимог до організації ефективного сприйняття студентами нової інформації: 1) сприйняття є більш ефективним, якщо підключені різні аналізатори; 2) сприйняття активізується, якщо студент знає, що він буде зараз використовувати нові знання.

Значну роль у повноцінному засвоєнні та відтворенні іншомовної лексики може відігравати емоційна пам'ять (її забезпечує емоційність, інтерес до майбутньої професії, любов до тварин). Таким чином, якість процесів запам'ятовування, збереження та відтворення залежить від того, яке значення має для студента вивчення іншомовної лексики, чи з'явився у нього ланцюжок дій (потреба – бажання – пізнавальний інтерес – мотив). Оскільки мотивація – один з найважливіших компонентів професійної діяльності, мотиви як сховані, внутрішні спонукання здійснення визначених вчинків, дій, як спонукання відносин, поведінки студента обумовлені накопиченим досвідом і знаннями. Розвиваючись від більш низького якісного рівня, вони переходять далі в мотиви високого рівня, зумовлені системою переконань, почуттям обов'язку, моральністю. Мотивація формує цілісну поведінку, підвищує трудову активність, значно впливає на процеси визначення і реалізації цілі. Потреби, що сформувалися, додають поведінці людини внутрішньої визначеності, стійкості і активної форми реалізації дій, вчинків, що забезпечує в цілому характер діяльності педагога. Крім того, у мотивах виявляється спрямованість особистості по відношенню до діяльності. Згідно справедливого зауваження С. Рубінштейна, випробовувана чи усвідомлювана людиною залежність від того, у чому вона відчуває нестачу, чи в чому вона зацікавлена, що є для неї потребою, інтересом, породжує спрямованість на відповідний предмет [6]. На думку Д. Леонт'єва, поняття діяльності необхідно пов'язувати з поняттям мотиву, оскільки діяльності без мотиву не буває; діяльність є процесом активності людини, який полягає в тому, що те, на що спрямований цей процес у цілому (його предмет) завжди збігається з тим об'єктивним, яке спонукає суб'єкт до цієї діяльності, тобто мотивом [6]. Процес людської активності завжди на щось спрямований і має певний предмет. Разом з тим цей процес був викликаний певною потребою і спонукався та спрямовувався якимось мотивом, тобто предметом, у якому ця потреба знаходить своє задоволення. Якщо перший предмет, на який спрямований процес активності людини, збігається з другим предметом – мотивом потреби, то такий процес активності, на думку Д. Леонт'єва, називається діяльністю. А якщо вказані предмети не збігаються, тоді цю активність називають дією.

Під впливом зовнішньої мотивації тренування в навчальній діяльності продовжується, виховуючи волю і наполегливість в інтелектуальній діяльності. Згідно з результатами нашого дослідження, найбільше спонукальне значення мають мотиви саморозвитку. Прагнення розвивати інтелект і особистість є тим чинником, який спонукає студентів до учіння.

У цьому аспекті вчені справедливо зазначають, що мотивація, високий рівень пізнавальних інтересів сприяє потягу до систематизації знань, пошуку закономірностей, узагальнень. Заслужує на увагу виділення трьох стратегій, що обумовлюють мотивувальну аргументацію курсантів при оцінці ними ролі і місця освіти, а одночасно з цим професійної діяльності в системі життєвих цінностей: прагматична, професійна і байдужна. Так, для прагматично орієнтованої молоді освіта – це необхідний етап, подолання якого дозволить отримати вагомі матеріальні блага (освіта як “інструментальна цінність”). Ті, хто сповідує професійну стратегію, вважають одержання вищої освіти цінністю, що сприяє розкриттю їхніх особистісних здібностей, професійного зростання (освіта як “термінальна цінність”). Для тих, хто вибирає байдужу стратегію освіти не виступає “ні термінальною, ні інструментальною цінністю” [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Відповідно до принципу детермінізму, іншомовна комунікативна компетентність майбутніх офіцерів за своєю соціальною природою здатна до потенційного розвитку, коли зовнішні причини діють через внутрішні особистісні умови. Отже, розвиток зазначеного утворення відбувається поступово, впродовж тривалого часу в процесі професійно-особистісного зростання майбутніх офіцерів.

Перспективними напрямками досліджень з розробки питань формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів є вивчення шляхів активізації їхньої пізнавальної діяльності з урахуванням специфіки майбутньої фахової підготовки.

Література:

1. Вікторова Л. В. Психологічні передумови формування компетенції в діалогічному мовленні майбутніх офіцерів на заняттях з румунської мови / Л.В. Вікторова // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – 2011. – Додаток 2, Т. II (27). – С. 106-114.
2. Гуржій А. М. Засоби навчання : навчальний посібник для студентів вузів та слухачів підвищення кваліфікації / А. М. Гуржій, Ю. О. Жук, В. П. Волинський. – К., 1997. – 208 с.

3. Ільїн В. В. Гуманітарні науки: суперечності, парадокси, перспективи / В. В. Ільїн // Гуманітарні науки в системі підготовки менеджерів : тези виступів на семінарі (Київ, 18-19 листопада 2003 р.). – К. : ВЦ КНТЕУ, 2003. – С. 3-4.
4. Педагогика / под общ. ред. Г. Нойнера, Ю. К. Бабанского. – М. : Педагогика. – 1984. – 367 с.
5. Перелишина В. П. О методике оценки эффективности работы ФПК со специалистами отрасли / В. П. Перелишина, В. А. Петров // Проблемы высшей школы. – 1985. – № 57. – С. 72-76.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 1999. – 720 с.
7. Шилова Л. И. Проблемы, требующие решения / Л. И. Шилова // Советская педагогика. – 1984. – № 1. – С. 88-91.